

АНОТАЦІЯ

Калініченко О.О. Українська школа підводного мореплавства XIX – початку XX ст.: формування, діяльність, персоналії.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 – Історія та археологія. Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Одеса, 2021.

В дисертації проаналізовано історіографічну базу дослідження, виявлено спроби дезавуації праць автора про діяльність української школи підводного мореплавства XIX – початку XX ст. як на теренах України так і поза її межами, визначено дискусійні питання щодо групового застосування штурмових засобів нападу з-під води та наведено приклади pro- та contra. Розглянуто джерельну базу роботи, систематизовано та проаналізовано як архівні матеріали, так і інші види джерел за родовидовим відмінком та іншим критерієм – ступеню близькості джерела до системоутворюючого чинника української школи підводного мореплавства як підсистеми української наукової школи мореплавства. Оприлюднено методологічну основу наукової праці та термінологічні особливості застосованих понять.

Досліджено системоутворюючу наукову концепцію української школи підводного мореплавства та її подальшу реалізацію. Проведено ідентифікацію українських мореплавців, у т.ч. і підводників, їх систематизацію та структурування по осередкам як на теренах України, так і за її межами. Всебічно розглянуто практичну діяльність Одеського осередку української школи підводного мореплавства у царині винаходів з підводного мореплавства та їх впроваджень, а також дотичність його членів до розробки трьох концепцій з підводного мореплавства: штурмових засобів нападу з-під води, класичних підводних човнів та «паріння у підводній безодні» без застосування будь-яких механічних рушіїв. В останньому випадку – доведено світовий пріоритет нашого співвітчизника. Простежена діяльність допоміжних інституцій української школи підводного мореплавства: підводного кораблебудування,

спеціальної морської освіти та практичного судопід'яому затонулих субмарин. Здійснено обрис взаємодії представників української школи підводного мореплавства з іншими подібними національними школами, за певними критеріями математичного аналізу визначено відмінності української школи підводного мореплавства та проведено порівняння з аналогічним російським утворенням.

На основі кліометричних досліджень визначено: піки можливого групового застосування штурмових засобів нападу з-під води XVI-XVIII ст.; простежено розвиток підводного мореплавства у XIX ст. з виокремленням пропозицій та їх практичної реалізації в Російській імперії та закордоном (практика); у зворотній хронології простежено, на основі патенту США на винахід глайдеру, подібні винаходи в часі для виявлення першовідкривача та фундатора цього напрямку; встановлено відсоток українців-підводників Чорноморського флоту в роки Першої світової війни; нарешті, побічним наслідком дослідження отримана гістограма морської діяльності українського козацтва та проведена її періодизація.

Практичною реалізацією теоретичних напрацювань стали проекти домоміжної історичної дисципліни «Фалеристика» по увічненню видатних представників як української школи підводного мореплавства (Зірка Командора) так і української наукової школи мореплавства (Морська слава України).

Фіналом дослідження стала стратифікація систем морської діяльності на теренах України та у діаспорі в наступній послідовності: Морський код України, військово-морська історія України, Українська наукова школа мореплавства включно з її періодизацією, Українська школа підводного мореплавства та відновлення забутих ланок, що пов'язують у єдиний нерозривний ланцюг 1750-річну військово-морську історію України та наших пращурів.

Ключові слова: глайдер, підводний човен, підводна складова української наукової школи мореплавства.

Список публікацій здобувача Калініченко Олександра Олександровича (orcid: 0000-0003-1273-7328) за темою дисертації:

Публікації у закордонних виданнях:

1. Kalinichenko O. Oleksandr, Maryna O.Yelesina, Nataliia B. Smyrinska, Olena O. Synyavska, Halyna O. Leonova. 2021d. Ukrainian Naval History as a Component of the Maritime Code of the Nation.

a) published 14.07.2021 by *Revista Geintec-Gestao Inovaco E Tecnologias*. Aracaju Brazil: ASSOS ACAD Propriedade Intelectual, 2021. Vol.11 №4(2021). P.2524-2545. DOI: <https://doi.org/10.47059/revistageintec.v11i4.2299> (0,5 авт. арк. або 50%). ISBN 2237-0722.

b) published 23.11.2021 by *Linguistics and Culture Review*. NY USA: American Linguist Association, 2021. Vol. 5 №. S4 (2021). P.1365-1385. DOI: <https://doi.org/10.21744/lingcure.v5nS4.1762>. (ISSN: 2690-103X)

2. Kalinichenko Oleksandr. Historical retrospective of the submarine fleet of the Bubnov type and the role of Ukrainian Boltic diaspora. *Modern historical science: changes and development synergy of research studies. Collective monograph*. Wloclawek, Poland: Riga, Latvia: Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2021. P. 59-71. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-087-2-3>. ISBN 978-9934-26-087-2.

Публікації у наукометричних виданнях:

3. Запровадження концепції штурмових засобів нападу з-під води Джевецького-Макарова в Одесі. *Записки історичного факультету: збірник наукових праць* / колектив авторів. Одеса: Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, 2018. Випуск 29. С. 92-116.

4. До 100-річчя підняття Українського прапору на кораблях Чорноморського флоту: парадигма використання Українського прапору в якості Гюйсу та шляхи її вирішення. *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць*. / Гол. ред. В. М. Вашкевич. Київ: вид-во «Гілея», 2018. Випуск 134 (7). С.159-165.

5. Концепція В. П. Кременського з підводного мореплавства та його пріоритет у винаході глайдера-підводного човна. *Збірник наукових праць Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова*. Миколаїв: НУК, 2017. Випуск 1. С. 32-38. DOI: 10.15589/jnn20170106.

6. Довготривала бойова служба ПЧ К-42 в умовах тропіків в контексті естафети поколінь мореплавців українського походження. *Інтелігенція і влада. Серія: Історія. Збірник наукових праць*. / Міністерство освіти і науки України. Одеський національний політехнічний університет. Одеса, 2018. Випуск 38. С. 130-154.

Публікації у фахових виданнях:

7. Концепція з підводного мореплавства В. П. Кременського. *Питання історії науки і техніки*. Київ, 2017. Випуск 2 (42). С. 46-52.

8. Підводна парадигма українського козацтва. *Питання історії науки і техніки*. Київ, 2016. Випуск №-4 (40). С. 51-64.

9. Морська слава України. *Військово-історичний меридіан. Електронний науковий фаховий журнал*. / Меморіальний комплекс «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 років», Інститут історії України НАН України. Київ, 2016. Випуск 1 (11). С. 114-123.

10. Світове надбання 120-річного винаходу одесита. *Військово-історичний меридіан. Електронний науковий фаховий журнал*. / Меморіальний комплекс «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 років», Інститут історії України НАН України. Київ, 2015. Вип. 2(8). С. 124-134.

11. Історична ретроспектива діяльності підводних сил протиборчих сторін поблизу українського узбережжя у ДСВ. *Записки історичного факультету: збірник наукових праць* / колектив авторів. Одеса: Одеський Національний університет ім. І. І. Мечнікова, 2020. Випуск 31. С. 97-118. DOI: <https://doi.org/10.18524/2312-6825.2020.31.220039>.

Публікації в інших виданнях:

12. Українська школа підводного мореплавства XIX – початку XX ст.: формування, діяльність, персоналії. Автореферат дисертації на здобуття

наукового ступеня «доктор філософських наук». Одеса: КП ОМД, 2021. 52 с. ISBN 978-617-637-201-1.

13. Kalinichenko Oleksandr. The problem of the research subject naval history: pro- & contra. *Modern historical science: changes and development synergy of research studies. Collective monograph.* Wloclawek, Poland: Riga, Latvia: Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2021. P.44-58. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-087-2-2>. ISBN 978-9934-26-087-2.

14. КОРТИК: діяльність підводних мореплавців Одеси останньої чверті XIX ст. як історичне підґрунття можливого відродження ВМС ЗС України. Монографія. Одеса: КП ОМД, 2019. 400 с. з іл. ISBN 978-617-637-165-6.

15. В. А. Кремінський – Цюлковський підводного світу. У співавторстві з Синявською О.О. / ВГО «Всеукраїнська спілка письменників-мариністів», Одеське регіональне об'єднання творчих осередків мариністів ім. І. П. Гайдаєнка. Одеса: КП ОМД, 2012. Випуск 5. 40 с. ISBN 978-617-637-031-4 (0,05 авт.арк. або 5%).

16. КОГОРТА або роль українського чинника в зародженні, становленні та розвитку підводної військової справи (1595-1995). Монографія. Видання друге, перероблене та доповнене. Одеса: вид-во КП ОМД, 2010. 160 с. ISBN 978-966-2106-58-9.

ABSTRACT

Kalinichenko Oleksandr. Ukrainian school of underwater navigation in the XIX - early XX centuries: formation, activity, personalities.

The dissertation for the degree of the Doctor of Philosophy, specialty 032 - History and Archeology. Odessa National University named after I. I. Mechnikov, Odessa, 2021.

Background. The imperial historiography almost always attaches the scientific achievements of its subjects to either the ruling dynasty or the title nation. This postulate is based entirely on the historiography of scientific maritime navigation in

the Russian Empire, although considerable contributions were made by Americans, Croats, Englishmen, Frenchmen, Germans, Montenegrins, Scots, Serbs, Ukrainians.

Purpose and focus. The purpose of our research is to distinguish the Ukrainian scientific maritime navigation in the nineteenth century, in particular its underwater component. To a greater extent, our research is focused on the activities of the Odesa branch of submariners in the last quarter of the nineteenth century.

Methods. In the work, a reflection of the memoir memories of the author was used with the help of the following methods of historical research: problem, comparative, critical, content analysis, chronological (direct and reverse), historical hermeneutics, structural analysis, microhistorical analysis, prosopographic analysis, comparative studies, linguistic, ethnographic and statistical (cliometric).

Results. In the dissertation the cliometric researches of the world development of the submarine navigation of the XV-XIX centuries were conducted. The national directions (German, Polish, Ukrainian, American, Russian) scientific submarine navigation, which existed in the Russian Empire from the nineteenth century, are outlined before its collapse. Submariners of a possible Ukrainian origin of the Austro-Hungarian Empire are mentioned. The activity of the Odesa submarine cell of the last quarter of the nineteenth century is analyzed and analyzed in details. Three concepts of the development of the submarine navigation of representatives of the Ukrainian direction have been published and a comparison has been made on the defined criteria of the Ukrainian and Russian diving divisions during the specified period. The emphasis has been placed on the invention of motion under water without the use of any mechanical propellers made by V.P. Kreminsky and its world priority is set. Examples are given of neglect of the Kreminsky's invention, which leads to irreversible consequences, in particular on atomic submarines.

Conclusions. Thus, the study substantiates and proves the significant contribution of Ukrainian explorers to the origin and development of the world's submarine navigation in the last quarter of the nineteenth century, which gives grounds for introducing in the scientific circle the term "Ukrainian direction of

scientific submarine navigation". Recommendations. The research can be used as a basis for covering a more meaningful topic of Ukrainian scientific seafaring.

Keywords: Glider, submarine, school of the Ukrainian underwater navigation.

List of publisher publications:

1. Zaprovdzhennya kontseptsiyi shturmovykh zasobiv napadu z-pid vody Dzhevets'koho-Makarova v Odesi. [Introduction of the concept of assault rifles from the Dzerzhinsky-Makarov water in Odessa]. *Notes of the Faculty of History: collection of scientific works.* / Collective of authors. Odesa: Odesa National University named after I. I. Mechnikov, 2018. Issue 29. P. 92-116 (in Ukrainian).

2. Kontseptsiya z pidvodnoho moreplavstva V. P. Kreminskoho. [Concept on underwater navigation V. P. Kreminsky]. *Pytannya istoriyi nauky i tekhniky.* [Questions of the history of science and technology]. Kyiv, 2017. Issue 2(42). P. 46-52.

3. Pidvodna paradyhma ukrayinskoho kozatstva. [Underwater paradigm of the Ukrainian Cossacks]. *Pytannya istoriyi nauky i tekhniky* [Questions of the history of science and technology]. Kyiv, 2016. Issue 4 (40). P. 51-64 (in Ukrainian).

4. Morska slava Ukrayiny. [Naval glory of Ukraine]. *Viyskovo-istorychnyy merydian. Elektronnyy naukovyy fakhovyy zhurnal.* [Military Historical Meridian. Electronic Scientific Specialty Magazine.]. / Memorial complex «National Museum of the History of the Great Patriotic War of 1941-1945», Institute of History of Ukraine of the National Academy of Sciences of Ukraine. Kyiv, 2016. Issue 1 (11). P. 114-123 (in Ukrainian).

5. Do 100-richchya pidnyattya Ukrayinskoho praporu na korablyakh Chornomorskoho flotu: paradyhma vykorystannya Ukrayinskoho praporu v yakosti Hyuysu ta shlyakhy yiyi vyrishennya. [By the 100th anniversary of the lifting of the Ukrainian flag on ships of the Black Sea Fleet: the paradigm of using the Ukrainian flag as a Gui and ways to solve it]. *«Hileya»: naukovyy visnyk. Zbirnyk naukovykh prats.* [«Gilea»: Scientific Bulletin. Collection of scientific works.] / Chief editor V. M. Vashkevich. Kyiv: the view of «Hilea», 2018. Issue 134 (7). P. 159-165.

6. Kontseptsiya V. P. Kremins'koho z pidvodnoho moreplavstva ta yoho pryorytet u vynakhodi hlaydera-pidvodnoho chovna. [Concept V. P. Kreminsky's

from underwater navigation and his privilege in the invention of a glider-submarine]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoho universytetu korablebuduvannya imeni admirala Makarova*. [Collection of scientific works of the National University of Shipbuilding named after Admiral Makarov]. Mykolaiv, 2017. Issue 1. P. 32-38.

7. Dovhotryvala boyova sluzhba PCh K-42 v umovakh tropikov v konteksti estafety pokolin moreplavtsiv ukrayinskoho pokhodzhennya. [Long-term combat service of the SSN K-42 in the conditions of the tropics in the context of the relay race of generations of sailors of Ukrainian descent]. *Intelihentsiya i vlada. Seriya: Istoriya. Zbirnyk naukovykh prats*. [Intelligentsia and power. Series: History. Collection of scientific works.] / Ministry of Education and Science of Ukraine. Odessa National Polytechnic University. Odesa, 2018. Issue 38, 2018. P. 130-154.

8. Svitove nadbannya 120-richnoho vynakhodu odesyta [The world heritage of the 120-year-old invention of Odessa]. *Viyskovo-istorychnyy merydian. Elektronnyy naukovyy fakhovyy zhurnal*. [Military Historical Meridian. Electronic Scientific Specialty Magazine]. / Memorial complex «National Museum of the History of the Great Patriotic War of 1941-1945», Institute of History of Ukraine of the National Academy of Sciences of Ukraine. Kyiv, 2015. Issue 2 (8). P. 124-134 (in Ukrainian).

9. Istorychna retrospektyva diyal'nosti pidvodnykh syl protyborchykh storin poblyzu ukrayins'koho uzberezhzhya u DSV [Historical retrospective of the activities of the submarine forces of the warring parties near the Ukrainian coast in the WWII]. *Notes of the historical faculty: collection of scientific works*. / team of authors. Odessa: Odessa National University. II Mechnikov, 2020. Issue 31. P. 97-118.

10. KORTYK: diyal'nist pidvodnykh moreplavtsiv Odesy ostann'oyi chverti XIX st. yak istorychne pidhrunttya mozhlyvoho vidrodzhennya VMS ZS Ukrayiny. Monohrafiya. [CORTIC: activity of the underwater seamen of Odesa in the last quarter of the nineteenth century. as a historical background to the possible revival of the Navy of the Armed Forces of Ukraine. Monograph]. Odesa: KP OMD, 2019. 400 p.

11. KOHORTA abo rol ukrayins'koho chynnyka v zarodzhenni, stanovlenni ta rozvytku pidvodnoyi viyskovoyi spravy (1595-1995). Monohrafiya. Vydannya druhe, pereroblene ta dopovnene. [COGORT or the role of the Ukrainian factor in the origin,

formation and development of a submarine military affair (1595-1995). Monograph. Second edition, redone and supplemented.] Odesa: KP OMD, 2010. 160 pgs.

12. V. A. Kremins'kyy – Tsciollovskyy pidvodnogo svitu [Volodymyr A. Kremins'kyy – Tsciollovskyy of the underwater Wold] U spivavtorstvi z Synyavskoyu O. [Co-authored by Olena O. Synyavska]. / All-Ukrainian Union of Marine Writers, Odessa Regional Association of Marine Creative Centers named after I.P. Gaidaenko. Odesa: KP OMD, 2012. Issue 5. 40 pgs. (in Ukr. and Rus.).